

A név eredendően arra szolgál, hogy az egyik emóert meg lehessen különböztetni a másiktól. A családnevek jobbra valami egyéni tulajdonság alapján alakultak ki: nová valósi az illető, milyen testi tulajdonsága van, mi a mestersége. Az ilyen nevek: Szegedi, Egri, Veszprémi, Budai, s nasoniok arra utalnak, hogy melyik helységtől származott a névadó és. A Nemes, Tóth, Oláh, Rácz eredetét is könnyű kimutatni. S azokat a neveket is, melyek ragadvány- vagy csúnevekből származnak.

Nálunk mindenkinek többnyire egy utóneve van. Így fordul elő, hogy rengeteg azonos nevű emóert el az országban. Az azért nem valószínű, hogyha nálunk két klubcsapat kiáll egymás ellen, akkor mind a huszonekét játékosat mondjuk Szabónak hívják, bármily gyakori családnev is a Szabó, melyről a két évtizedes rádiós családnevfolyamat is elneveztek. De mivel a leggyakoribb család- és utónévvel száz, sőt ezerszámra találunk azonos nevű embereket az országban, a név nem teljesíti azt a feladatát, hogy megkülönböztesse az egyik emóert a másiktól. Nemrégiben végigbongésztem egy hét rádiós és tévéműsorát. Az egyik nap Kovács István költőt mutatták be, a következő nap egy tévéjátékot adtak, melynek főszereplője történetesen szintén Kovács István volt.

Látszólag kis ügy ez, mármint hogy a névnek a megkülönböztetésére kell szolgálnia, s ezért okvetlenül kéne mintegy kritikaiaként halgatnunk ezután. — Hogy stílusos maradjanak — Kovács Kati dalát: Uram, kár a szóért. Bár nem bizonyos, hogy kár a szóért.

Az eligazodás szempontjából hasznos hagyomány, hogy az oroszoknak három nevük van, középen az apai eredetre utalással. Ha ugyanis két embernek azonos is a család- és az utóneve, az atyai név eligazít: kiről van szó; mert az ritkán azonos. Három elem sorrendi azonossága ritkább mint kettő. Az angol nyelvű országokban is gyakori a két keresztnév. De nem e külföldi hagyományok utánzására gondolok.

Ladó János utónev szótárában kerekén kilencszáz férfi- és kilencszáz női név található; ezek mind anyakönyveztetettek. Mért választanak a szülők mégis mindig a közül a néhány tuat név közül, mely egy-egy korszak műló divatja szerint a legelőkelőbbnek és legtetszetősebbnek látszik? Véleményem szerint az az észszerű, hogy a leggyakoribb — például Kovács, Szabó, Nagy, Tóth, Molnár stb. — családnevekhez minél ritkább utónevet keressenek a szülők. (Mint a tévé Családi kör című műsorában: a két Kovács gyereket Kornélnak és Rékának hívják.) Ha pedig a

A név

családnév ritka, egyedül, akkor az a jó, ha az utónev mindennapos. Amilyen nehéz megkülönböztetni az egyik Kovács Erzsébetet a másiktól, ugyanannyira fura, szinte neveltséges, ha valaki a ritka családnevű gyerekek nagyon ritka utónevet adományoz. Akit nálunk Semmelbrotnak hívnak, jobb, ha leánygyermekét nem Eulália, hanem mondjuk, Erzsébet néven anyakönyveztetni. És talán az se baj, ha kellő hangzási harmóniát teremünk család- és utónev között. Ezen azt értem, hogy akinek jobbra mély hangú magánhangzokkal teli családneve van, ne adjon mély hangú utónevet a gyerekek, s viszont. Az Avala család gyermekeit ne hívják Avala Aladárnak, jobb, ha Avala Elemérnek nevezik el. S az is nyilvánvaló, hogy Nemes Anna jobban hangzik, mint Nemes Emese.

S beszéljünk arról is: hogy állunk az idegen eredetű családnevekkel. A múlt század beolvadási hulláma idején mindenki igyekezett megszabadulni német, szlovák, vagy szerb családnevtől. Sokszor keletkeztek ma már idelelnek ható családnevek. Sajnos, még Petőfi is ilyen műnevet vett föl a Petrovics helyett. Az Aranyvári, Laborfalvi, Reményi, Rózahegyi, Rózsavölgyi, Szomor, vagy a Jókai-regényekben meg, mondjuk Szigligeti színműveiben szereplő műnevek — példának csak Kecskerey, Kőcserepyt, Karcsatájt, Bálvándyt, meg Lilliomfit, Szellemfit és Szerelmhegyit említem — azt bizonyítják: milyen túlzásokra ragadtatott névmagyarítokat és nagy képzelőerejű írókat a buzgalom. A századvég és a századelső divatossá tette a kettős családneveket. Főként a képzőművészek körében terjedt el, hogy

folytonosság keletkeztek fiatalkori művük és későbbi műveik szignálása között. Így íródik be kettős névvel a művészettörténetbe olyanok, mint — csak néhány példa — Iványi Grünwald, Rippl-Rónai, Csontváry Kosztka, Kőrösfői-Krisch, Aba-Novák. Az volt a ritkább, ha valaki megtartotta idegen hangzású nevét, mint Kernstok Károly, vagy Glatz Oszkár. Az irodalomban és a színművészetben egyenest kötelező volt a névmagyarosítás; a köztudat el se tudta képzelni, hogy itt, a Duna-medencében, hol annyi nép keveredett, valakinek, ki a nyilvánosság fénykörébe lép, ne legyen magyar neve. Ez ma már a múlté — az irodalom kivételével — minden közszereplést nyújtó pályán. Csak kapásból sorolom föl, néhány színművész nevének annak bizonyosságát, hogy elmúlt a Lilliomfi és Szellemfi múmagyar, külsődleges névmagyarosítási korszaka: Sinkovits, Latinovits, Balázsovits, Tomanek, Psota, Törőcsik, Horesny, Schütz, Paudits, Marsek, Gyabronka, Safranek. Magyar művész jelölnek nemzetközi hangversenyepódiumon ilyen nevek: Ferencsik, Fischer, Schiff. A filmes világban is találkoztunk ilyen nevekkel: Reisenbüchler, Lohinszky, Rockenbauer. A tévé? Annyi idegen nevű közreműködő van, hogy föl sorolhatatlan. A sportolók idegen hangzású neve se csökkent a szurkolók hazafitúi buzgalomát: játsszék csak jól az az Ehedli, Törőcsik, Mayer, Guidár, győzze le a volt sakkvilágbajnokokat Portisch, fússon jól Zemen, öklözzön kiválóan Glöck, a szurkolókat nem érdekli, mért nem változtatták idelelben Ebesire, Törőre, Magvarra, Gulacsira, Poórra, Zemelőnre és Szerencsésre a nevüket. Magam is úgy vélem: nem a név tesz magvarrá senkit. Még azokat se, akik a művészet, a sport vagy az irodalom pályáin szerzik hazánknak a háborúkat.

NEMES GYÖRGY

Műanyagok mindenütt

Az MTESZ Csongrád megyei szervezete 1977. január 10-26. között rendezte meg Szegeden a II. Műanyagalkalmazástechnikai Kollokviumsorozatot a hidrológiai, az építőipari, a közlekedéstudományi, az élelmiszeripari, a textilipari, a mezőgazdasági, a faipari, a gépipari, a bőripari és az olajbányász szakemberek részvételével. A holnap kezdődő eseménysorozat a TVK termékek bemutatójával, majd dr. Balathy Zoltán, a Műanyagipari Kutatóintézet tudományos fősztályvezetőjének: Műanyagok gazdasági hatékonysága című plenáris előadásával veszi kezdetét, majd a szakmai kollokviumok következnek, amelyekben a gyakorlati és az elméleti szakemberek teremtenek maguknak közös fórumot.

Használati tárgyaink, ruházatunk, sőt gépeink egyre nagyobb számban készülnek mesterségesen felépített óriásmolekulákból, műanyagokból. A korszerű élet már szinte el sem képzelhető műanyagok nélkül, sem a háztartásban, sem a termelőmunkában, sem az alkalmazott tudományokban.

A műanyagtudomány és ipar nem máról holnapra jött létre. A jelesebb technikatörténeti írások néhány évszázadot tartanak számon e területen. Az első eredmények a textilipar területéről valók. A XVII. században az angol Hooke, majd később a francia Réaumur elképzelték a tartóssá a selyemszerű fonal mesterséges előállítását. A gépek ugyanazt kell végeznie, mint a selyemhernyónak: „átprésmelni apró nyílásokon egy olyan folyékony anyagot, amely utána rugalmas és szőhető szállá válik”. (Réaumur.) Egy évszázad múlva jöttek rá, hogy a műselyem alapanyagául a cellulóz alkalmas, majd később feltalálták a rézacetát-műselymet, amely már kevésbé volt tűzveszélyes, mint a Chardonnat-féle műselyem. Már ebben a században találták fel a viszkóz eljárású műselymet, ami aztán egyre gyorsabban nagy jelentőségre tett szert. A második világháború a műrostgyártás területén új, fontos fejlődési szakaszt jelentett. Működésbe léptek az első olyan műrostgyárak, amelyek a textilnyersanyagokat szintetikus úton, ásványolajtermékekből előállított anyagokból készítették. Így született meg a nylon, amelyet ipari méretekben 1940-ben kezdtek gyártani. Ezután került sorra a viaszosvázson és a linóleum. Erre az időre esik a műgumi jelentősebb megjelenése is. Több fontos találmány ipari megvalósításával mondhatjuk századunkat a műanyagok századának is. Segítségükkel fejlődött naggyá az elektromos ipar, a híradástechnika, a

repülés, a vegyipar, jelentősen alkalmazza a mezőgazdaság, sőt azt mondhatjuk, egész mai életünk.

Hazánkban a műanyagok előállítása az 1930-as években indult meg, egymástól függetlenül, kisebb-nagyobb üzemekben. Csak az ötvenes években vált iparunk egyik fontos tényezőjévé, és ma már főként a Tiszai Vegyi Kombinat és a Borsodi Vegyi Kombinat tevékenység folytán népgazdaságunk számára is meghatározó.

A sokféle megjelenési forma a műanyagoknál igen változó alkalmazási lehetőségeket rejt magában. A kemény, csontszerű termékektől a lágy, gumiszerű anyagig köztük szinte minden megtalálható. A műanyagok forgácsmentes megmunkálhatósága igen termelékeny feldolgozó eljárások alkalmazását teszi lehetővé. Vanak hő- és hangszigetelő műanyagok, az ibolyán túli sugárakat átengedők. Előnyös ezenkívül legtöbb műanyag jó vegyszerállósága, jó szigetelőképesége. Ismeretes jó kopásálló tulajdonságuk, és kis súrlódási együtthatóval rendelkeznek. Más műanyagok viszont nagy súrlódási együtthatójúak, ezért dörzslemelek, fékbetétek előállítására alkalmasak. Természetesen hamisítás lenne, ha a műanyagoknak csak a jó tulajdonságaikról beszélünk. Az időjárási viszonyosságokra, az idő függvényében tönkre mennek, előregednek.

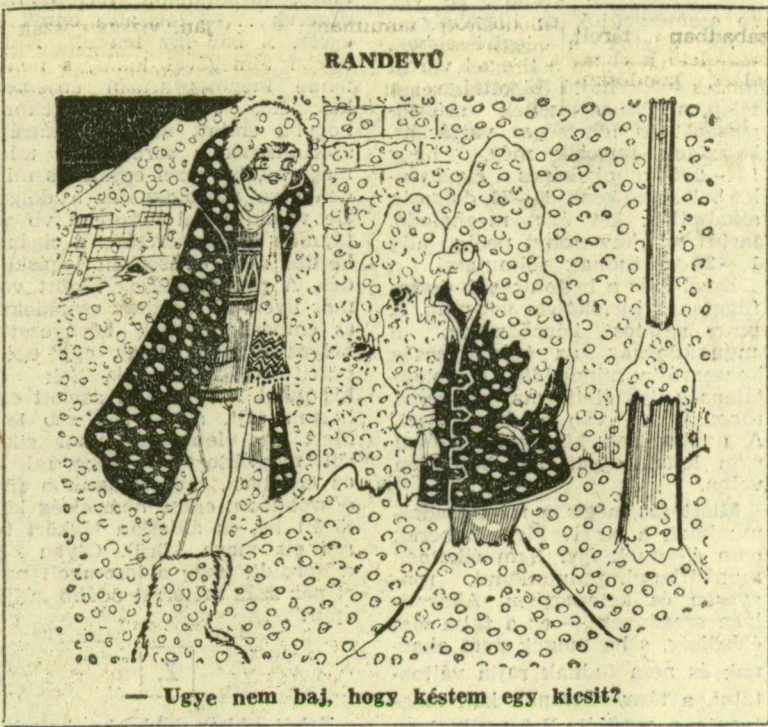
Jelentőségük másik kulcskérdése árukban rejlik. Főként a színesfémekkel szemben előnyös és gazdaságos a műanyagok alkalmazása.

A világ jelenlegi műanyag-előállítása 50 millió tonnára tehető, és ez egyben azt is jelenti, hogy az utóbbi 10 esztendőben a világtermelés háromszorosára növekedett. Legtöbb műanyagot az USA-ban állítanak elő, mintegy 10 millió tonnát. A világanglista második helyén kb. együtthalad az NSZK és Japán, majd a Szovjetunió, Franciaország, Anglia és Olaszország következik a sorban, a jelentősebbek között.

Az igaz, hogy az elmúlt években a kapitalista országokban leleltkező válság egyre jelentősebben sújtotta a műanyagtermelést egy-egy országban, és ez a jelenség az USA-ban a legszembetűnőbb, ahol a visszaesés közel 23 százalékos. A szocialista országokban a termelés tovább növekedett, és egy-egy esetben igen jelentős mértékben.

A válság ellenére a műanyagok alkalmazási területe egyre inkább bővül, és így várható, hogy újabb látványos fejlődés következik be a világtermelésben, ami mindenképpen a fogyasztás egyértelmű szolgálatával kell hogy együttjárjon.

BÁTYAI JENŐ

Hogy érzem magam — itthon?

Idegenbe szakadt hazánkfától megkérdeztem, hogy érzí magát itthon. Mondta: jól. Igazán jól, minden nyáron hazajön. Erre tovább kérdeztem: vissza tudna szokni anynyi év után? Elgondolkozott. Talán — mondta. Aztán: — Biztosan — és másodpercnyi tétovázás után hozzátette: — Csak azt szoknám meg nehezen, hogy a boltokban folyton rendreutasítanak. Vagy ha a Patyolatba beadom az ingemet, mindig azzal az érzéssel, vajon visszakarom-e? Nem adnak-e másikat helyette, és egyáltalán miben marasztalnak el.

Most rajtam volt a sor, hogy elgondolkozzam. El is határoztam, a legközelebbi alkalommal megkérdezem magamtól: hogy érzem magam itthon? Az alkalom nem váratott sokáig. Ime: — Tehát hogy is érzem magam itthon?

— Jól. Igazán jól. Azt hiszem, sehol a világon nem érzem magam ilyen jól. Nálunk nem robban bomba az éttermekben, nem térítik el a repülőgépeket, nem puffantják le az elnököket. Szóval jól érzem magam. Csak...

— Csak? — Csak nehezen tudom megszokni, hogy a boltokban folyton rendreutasítanak. — Például? — Például: „Minek kérdezősködik, ki van írva az ára”. Vagy: „Miért nem beszél hangosabban, néma gyerekek az anyja sem...” Vagy: „Mit kell annyit piszmogni azzal a pénzzel?” Vagy: „Édesem, ha nem tetszik, ne vegye.” Vagy: „Ne fogdossa az árut kedves, aztán tönkreteszi és nekem kell megfizetni.” Vagy: „Hova siet? Megy a vonatja?” Vagy... vagy semmi. Csak néz mögém az az elárusító vagy főlem vagy mellém, enyhe

undorral az arcán, és nekem éreznem kell, milyen gusztustalan, pitiáner alak vagyok a Kereskedelem színe előtt. És folyton szégyellnem kell magam, már megint ideszemtelenkedtem a tizenöt deka parizeremért, és megint föltartom a dolgozót, olyanféle szeszélyeimmel, mint, hogy csak húsz dekát kérek és nem huszonehet.

— Szóval ennyi? — Nem. Nemcsak ennyi. Azt is nehezen szokom meg, ha az asszisztensnő rámkiabál az orvosi rendelőben, a buszsofőr a buszon, a pincér a vendéglőben, a WC-s néni a nyilvános WC-n. Sőt, azt is, ha nem kiabálnak, csak nevelnek. Mondjuk így: „Ennyi idős korára már igazán megtanulhatta volna.” Valahogy renitens a természetem. Nehezen viselem ezt az össznépi méretű pedagógiát. Hogy a kórházi portástól a metrókislányig mindenki hivatott a nevelésemre. Már többször próbáltam kitálatni, hogyan bújhatnék ki az állandó kioktatás alól. Hogyan lehetnék jó mindenkinél? Igenám, de mindenki másféle jószágot követel.

A pincérnél akkor vagyok jó, ha megeszem és nagy borralóval jutalmazom a romlott húst.

A tanácsi hivataloknál, ha pontosan kitöltöm a kérdőív 181 rubrikáját, és elintézetlen ügyemet nem akarom elintézni. Az asszisztensnél, ha nem vagyok beteg, a fogorvosnál, ha nem mozdítottam a fejem, a bolti eladósnál, ha nem vásárolok, vagy ha mégis megteszem nagy ritkán, azt viszem, amit adnak. (Miert? Tehetek mást?) Még jobb vagyok ha megveszem ugyan az üveget, de sose váltom vissza. Ha „lehet 19 dekával több”. Ha direkt a lottydát paracsisomot és a zöld sonkát kedvelem. A pénztárosnál ha nem ötszázszal fizetek és ha nem reklámolok azért a hétfőrintnyolcvan fillérért, amivel véletlenül többet számolt. A konfekció üzletben, ha szabvány a méretem, és épp azt az egyfélélt akarom megvásárolni, amit megmutatnak. A hentesnél, ha szeretem a nocsingot, a vonaton, ha a helyjegyemen előírt helyen ülök, még akkor is, ha már ott ül valaki, a többi félke viszont üres. A buszon, ha elég gyorsan szállok le és fel. A metrón, ha nem lépek a védősávra, az úttesten, ha csak a kijelölt átkelőhelyen... és ott is futva. A Bizományi Áruháznál, ha vadonatúj bútoraimat árubabocsátom, a használtakat pedig tovább

használok, a szemetesnél, ha almacsutkánál nagyobb szemetet nem dobok a kukába, a vállalati sofőrnél, ha gyalog járok, a strandon, ha úszósapkában csak a medence hosszanti irányában, pihenő nélkül, lehetőleg csapkodásmentes mellúszással... a tanárnőnél, ha olvashatóan írok, és nem teszek föl kérdéseket, viszont az ő kérdéseire a könyv szavaival válaszolok, a parkornél, ha nem lépek a fűre, a játszótéren nem szaladgálok és nem labdázom, a szociológusnál, ha minden fölmerésnek alávelem magam, a MOKÉP-nél, ha nem azt a filmet akarom megnézni, amiért úgyis annyian tolasznak, hanem azt, amiért a vállalat jutalmat fizet a dolgozóinak...

De hát, könyörgöm, ki tud ennyiféle követelménynek megfelelni? És ha nem tudok, mert gyarló vagyok, akkor még 90 éves koromban is túrnóm kell, hogy a bolti eladótól a színházi jegyszédőtől mindenki összefogjon a tökéletesítem érdekében? Egyébként igazán jól érzem magam. Csak ezt az egyet nem tudom megszokni... pedig sose éltem Kanadában, se másutt. És mégis...

FENÁKEL JUDIT